ЗМІСТ

Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів

Подивитись анотацію та купити на **jurkniga.ua**

Анотація

У монографії представлено результати наукових досліджень вчених Києва, Львова, Одеси, Харкова та Хмельницького, присвячених формуванню концептуальних підходів щодо системного оновлення (рекодифікації) Цивільного кодексу України.

Видання розраховано на студентів, аспірантів, викладачів юридичних та економічних вузів, спеціалістів-практиків і широкі кола читачів.

ЗМІСТ

ВСТУП (*Довгерт А.С., Харитонов Є.О.*) 9

РОЗДІЛ 1
КНИГА ПЕРША ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ – ПЕРЕГЛЯД ПАРАДИГМИ 12

Попередні зауваження (*Харитонов Є.О.*) 12

1.1. Підґрунтя концепції ЦК України (*Харитонов Є.О.*) 13

1.2. Система цивільного права, цивільного законодавства та структура ЦК України (*Харитонов Є.О.*) 25

1.3. Принципи приватного права, цивільного права та засади цивільного законодавства України (*Харитонов Є.О., Харитонова О.І.*) 44

1.4. Прогалини у цивільному законодавстві: усувати чи долати ? (*Харитонов Є.О., Харитонова О.І.*) 57

1.5. Договори та правочини у Книзі першій ЦК України: «рекодифікаційний» потенціал (*Харитонов Є.О., Давидова І.В.*) 77

1.6. Книга перша ЦК України і становище особи: необхідність зміни акцентів (*Харитонов Є.О, Харитонова О.І.*) 92

РОЗДІЛ 2
МОДЕРНІЗАЦІЯ ДРУГОЇ КНИГИ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 107

Попередні зауваження (*Харитонов Є.О.*) 107

Частина 1.
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАТУСУ ПРИВАТНОЇ ОСОБИ 109

2.1. Людина як приватна особа. Засади статусу (*Харитонов Є.О, Харитонова О.І.*) 109

2.2. Проблеми статусу юридичної особа у ЦК України (*Харитонов Є.О, Харитонова О.І.*) 124

Частина 2.
ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ОСОБИ 135

2.3. Модернізація особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне існування особи (*Орел Л.В.*) 136

2.4. Модернізація особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування (*Калашник О.М.*) 156

2.5. Модернізація захисту особистих немайнових прав (*Музиченко О.В.*) 183

РОЗДІЛ 3
ПРАВО ВЛАСНОСТІ ТА ІНШІ РЕЧОВІ ПРАВА У КОНТЕКСТІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 192

Попередні зауваження (*Некіт К.Г.*) 192

3.1. Право власності у ЦК України (*Яворська О.С.*) 193

3.2. Право публічної власності як рудимент радянської концепції (*Харитонова О.І.*) 212

3.3. Особливості розуміння категорій «власність» та «майно» у практиці ЄСПЛ, необхідні для врахування під час рекодифікації (*Кізлова О.С.*) 223

3.4. Проблема визначення змісту права власності через «тріаду» правоможностей власника (*Некіт К.Г.*) 238

3.5. Проблеми правового регулювання емфітевзису (*Гончаренко В.О.*) 252

3.6. Узуфрукт: традиція європейського приватного права та перспективи рецепції цивільним правом України (*Гужва А.М.*) 271

РОЗДІЛ 4
МОДЕРНІЗАЦІЯ КНИГИ ЧЕТВЕРТОЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ 298

Попередні зауваження (*Харитонова О.І.*) 298

4.1. Основні результати кодифікації права інтелектуальної власності в Україні 2003 р. (*Харитонова О.І.*) 300

4.2. Огляд та оцінка змін до законодавства України про право інтелектуальної власності після 2004 р. (*Яворська О.С.*) 303
4.3. Принципові ідеї модерних кодифікацій права інтелектуальної власності у країнах світу (*Яворська О.С.*) 318
4.4. Удосконалення окремих інститутів та категорій права інтелектуальної власності у законодавстві України на основі західних підходів, вітчизняних науки та судової практики 320
4.4.1. Загальні положення (*Харитонова О.І.*) 320
4.4.2. Авторське право і суміжні права (*Харитонова О.І., Токарєва В.О.*) 338
4.4.3. Публічні ліцензії на використання об'єктів авторського права і суміжних прав (глави 36, 37 ЦК України) (*Якубівський І.Є.*) 357
4.4.4. Право промислової власності (*Якубівський І.Є.*) 361
4.4.5. Інші (*Яворська О.С.*) 376
4.4.6. Договори у сфері інтелектуальної власності (*Яворська О.С.*) 381
4.5. Захист прав інтелектуальної власності (*Яворська О.С., Якубівський І.Є.*) 383
4.5.1. Проблемні питання захисту прав інтелектуальної власності (*Яворська О.С.*) 383
4.5.2. Новелізація ЦК України в частині визначення способів захисту права інтелектуальної власності (глава 35, ст. 432 ЦК України) (*Якубівський І.Є.*) 385

РОЗДІЛ 5
ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ 388
Попередні зауваження (*Голубєва Н.Ю.*) 388
5.1. Методологія вдосконалення загальних норм про зобов'язання (*Голубєва Н.Ю.*) 389
5.2. Шляхи вдосконалення загальних норм про зобов'язання (*Голубєва Н.Ю.*) 397

5.3. Удосконалення окремих інститутів та категорій зобов'язального права . . . 439
5.3.1. Деякі питання відповідальності за порушення зобов'язання, що потребують вдосконалення (*Голубєва Н.Ю.*) . . . 439
5.3.2. Удосконалення норм про забезпечення виконання зобов'язання (*Чанишева А.Р.*) . . . 471

РОЗДІЛ 6
КОНЦЕПЦІЯ НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ . . . 493
Попередні зауваження (*Гринько С.Д.*) . . . 493
6.1. Загальні положення та види недоговірних зобов'язань у кодифікаціях цивільного законодавства на українських землях (*Гринько С.Д.*) . . . 494
6.2. Шляхи удосконалення структури сучасної кодифікації цивільного законодавства про недоговірні зобов'язання в Україні (*Гринько С.Д.*) . . . 506
6.3. Нове бачення зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг), у структурі сучасної кодифікації цивільного законодавства України (*Черняк О.Ю.*) . . . 529
6.4. Основні положення нової концепції недоговірних зобов'язань (*Гринько С.Д., Черняк О.Ю.*) . . . 546

РОЗДІЛ 7
ОСНОВНІ НАПРЯМИ НОВЕЛІЗАЦІЇ СПАДКОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ . . . 548
Попередні зауваження (*Коссак В.М.*) . . . 548
7.1. Результати кодифікації спадкового права у ЦК України (*Коссак В.М.*) . . . 549
7.2. Загальнотеоретичні засади модернізації інституту спадкового права в умовах новелізації ЦК України (*Коссак В.М.*) . . . 550
7.3. Види спадкування в умовах рекодифікаціїї ЦК України (*Михайлів М.О.*) . . . 564

7.4. Правовий режим біологічних та анатомічних матеріалів людини в спадкових відносинах (*Квіт Н.М.*) . . . 584
7.5. Спадковий договір в умовах реформування цивільного законодавства (*Заіка Ю.О.*) . . . 593
7.6. Очікувані результати новелізації спадкового права (*Коссак В.М.*) . . . 608

РОЗДІЛ 8
РЕКОДИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА . . . 610
Пепередні зауваження (*Довгерт А.С.*) . . . 610
8.1. Результати кодифікації МПрП в Україні (*Довгерт А.С.*) . . . 611
8.2. Зміни у законодавстві України про МПрП після 2005 р. (*Довгерт А.С.*) . . . 614
8.3. Практика судів України та ЕСПЛ у застосуванні норм МПрП (*Довгерт А.С.*) . . . 618
8.4. Основні напрями рекодифікації МПрП (*Довгерт А.С.*) . . . 623
8.5. Окремі інститути та категорії МПрП у процесі рекодифікації . . . 645
8.5.1. Удосконалення загальних положень МПрП (*Виговський О.І., Довгерт А.С.*) . . . 646
8.5.2. Колізія законів у сфері договірних зобов'язань (*Виговський О.І., Довгерт А.С.*) . . . 650
8.5.3. Нові інститути колізійного речового та зобов'язального права (*Виговський О.І.*) . . . 655
8.5.4. Колізія законів у сфері недоговірних зобов'язань (*Виговський О.І., Довгерт А.С.*) . . . 667
8.5.5. Міжнародний цивільний процес і арбітраж (*Виговський О.І., Довгерт А.С.*) . . . 672
8.6. Очікуваний результат модернізації (*Довгерт А.С.*) . . . 673

ВСТУП

Новий ЦК України став значним досягненням вітчизняної правничої думки та, безперечно, найбільш суттєвим кроком на шляху демократичних перетворень в країні за всі роки незалежності. Кодекс впевнено спрямовує відносини у напрямку ринку та громадянського суспільства. Завдяки новому *ЦК України* вітчизняні нормативна система і доктрина приватного права набули основних світових характеристик та розпочався процес їх поступового «стикування» із природно-детермінованими і традиційними приватноправовими уявленнями світу. На правовій мапі світу українська цивільноправова кодифікація сьогодні не виглядає як «*terra incognita*».

«Європейськість» цієї кодифікації виявилася насамперед у «вплетених» до її правової матерії ідей природного приватного права, верховенства права, поділу права на публічне і приватне тощо. Ключовим моментом у переході вітчизняної приватноправової системи на європейські «правові рейки» стало закріплення у кодексі загальних засад цивільного права (ст. 3 ЦК України). Особливо великого значення для зближення національної системи приватного права з відповідними іноземними системами набула об'єктивізація принципів *справедливості, добросовісності та розумності*, які є доконечною сутністю права та вказують на його природне походження.

Попри низки достоїнств нової приватноправової кодифікації країни, голоси щодо суттєвого доопрацювання кодексу почали

лунати ледь не з першого дня набуття їм чинності. І пов'язано це з тим, що вже перед третім читанням проекту *ЦК України* у Верховній Раді України (2001 р.), по його формі і змісту було нанесено безліч руйнівних ударів. Не зупиняючись на деталях цієї законодавчої трагедії та пояснень-виправдань її заводіїв, лише зазначимо, що у результаті цих нападів ефективність прийнятого і нині чинного *ЦК У*країні була значно підірвана. Особливо тяжкі наслідки сталися через наступні два зрадницьких удари. Перший із них – це прийняття антагоністичного приватному праву Господарського кодексу України, який фактично «заблокував» дію ЦК України в приватноправових відносинах у сфері бізнесу (юридичні особи, частина речових та зобов'язальних відносин). Другий тяжкий удар прийшовся по структурі: від кодифікації від'єднали дві Книги («Сімейне право» і «Міжнародне приватне право»), тим самим порушивши логіку та ергономіку системи законодавства, що призвело до значних втрат у законотворенні, правозастосуванні, навчанні юристів тощо.

Не зважаючи на спотворений, порівняно з його проєктами, вигляд схваленого ЦК України та доволі значний обсяг подальших текстуальних змін, останнійще довго може зберігати свою«плавучість», оскільки цей «корабель» закладений, як згадувалося вище, на природних і гнучких приватноправових принципах.

Питання про рекодифікацію ЦК України не виглядало би сьогодні таким актуальним, якби на межі століть спільними зусиллями сотень фахівців країн Європи не були знайдені найоптимальніші та глобально-придатні правові норми (рішення) для багатьох сфер приватноправових відносин. Такі норми-рішення втілено у численних міжнародних документах з уніфікації приватного права. Час показав, що зазначені акти «випромінюють» величезну «гармонізуючу» силу. На їх основі у європейських країнах розпочалася найновіша модернізація (й одночасно гармонізація) національних цивільних кодексів та приватно-правових доктрин.

Проведення рекодифікації ЦК України за сучасним «європейським сценарієм» потребує логіка подальшої трансформації суспільства, зокрема, формування правдивої й ефективної ринкової економіки,як невід'ємної складової громадянського суспільства, та євроінтеграційна спрямованість всіх компонентів суспільства.

З огляду на запити соціальної практики, Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України прийняли відповідні акти стосовно просування справи з оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України[1].

Переконані, що успіх та якість оновлення і подальшої європеїзації ЦК України певною мірою залежатимуть від рівня залучення цивілістичного товариства країни до цього процесу. Форми участі вітчизняних цивілістів можуть бути самими різними. Прикладом цього слугує дана монографія, яка об'єднала зусилля науковців університетів Києва, Львова, Одеси, Харкова та Хмельницького у напряму формування концептуальних підходів щодо системного оновлення Цивільного кодексу України.

Проф. Довгерт А.С.
Проф. Харитонов Є.О.

[1] Див.: Постанова КМ України «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» від 17 липня 2019 року № 650; Наказ Міністерства юстиції України від 24 липня 2019 року № 2771/7/1; Розпорядження Голови ВР України від 28 липня2020 № 260 «Про створення робочої групи з підготовки законопроекту з рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України».

РОЗДІЛ 1

Книга перша цивільного кодексу України – перегляд парадигми

Попередні зауваження

Книга перша ЦК України є методологічною основою Кодексу, яка визначає його сутність у цілому і засади створення норм в усіх інших його частинах. І якщо при поточному внесенню змін і доповнень у ЦК України ця обставина не завжди акцентується, то у процесі радикального оновлення цивільного законодавства (при рекодифікації) головна увага природно має бути приділена саме аналізу актуальності ідеї права, закладеної у його першій (засадничій) Книзі.

Час, який пройшов після набрання чинності ЦК України, виявив у ньому чимало проблем, у тому числі концептуального характеру, значною мірою, пов'язаних зі стрімкими змінами в оточуючому світі та пов'язаними з ними цивілізаційними Викликами.

Навряд чи, є доцільним наводити тут перелік всіх проблем, які необхідно вирішувати, але доцільним буде зупинитися далі на найбільш суттєвих з них. Утім, в тому нема й особливої необхідності, оскільки відповідній проблематиці вітчизняні науковці приділяли чималу увагу, у томі числі, на рівні підготовки дисертацій докторів юридичних наук, при написанні монографій тощо.

Так, теоретичними проблемами концепції ЦК України переймалися А.С. Довгерт, Н.С. Кузнєцова, І.В. Спасібо-Фатєєва, Є.О. Харитонов та О.І. Харитонова та ін., проблематику загальних положень Цивільного кодексу досліджували Олег В. Басай, В.І. Борисова, І.В. Давидова, А.В. Коструба, І.С. Канзафарова, О.О. Кот, І. М. Кучеренко, Є.О. Мічурін, М.Д. Пленюк, В.Д. Примак, С.О. Сліпченко, О.Е. Сімсон, С.І. Шимон, та ін.

Враховуючи згаданий значний доробок вітчизняних цивілістів, обмежимось далі розглядом лише тих проблем, вад та хиб ЦК України, котрі з погляду радикального оновлення (осучаснення) його загальної концепції викликають найбільший інтерес.

1.1. Підґрунтя концепції ЦК України

Після набуття Україною незалежності виникла потреба впорядкування відносин у сфері цивільного обігу відповідно до політичних, соціальних та економічних змін, що відбувалися в державі.

Оскільки ЦК УРСР 1963 р. не враховував необхідності регулювання товарно-грошових відносин в умовах ринку, виникла небезпека законодавчого вакууму у відповідній галузі. Для його подолання на початку 90-х років XX ст. в Україні була прийнята значна кількість нормативних актів, призначених регулювати цивільні відносини, торговельний обіг, господарську діяльність. Загальною тенденцією було поступове повернення до гуманістичних цінностей: правового забезпечення суверенітету особи, установлення гарантій її прав, зрівняння правового статусу особи і держави тощо.

Очевидним недоліком законотворчості в Україні того часу був її безсистемний характер. Тому в 1994 році почалася розробка нової концепції розвитку законодавства України, в основу якої були покладені нові уявлення про право, що базуються на ідеях громадянського суспільства й правової держави. Згідно із цією концепцією розв'язати проблему вдосконалення цивільного законодавства могла

тільки його кодифікація, яка, будучи складовою частиною конституційної реформи, мала здійснюватися на підставі нової Конституції України. Розпорядженням Кабінету Міністрів України була створена спеціальна робоча група, яка в процесі тривалої роботи підготувала кілька проєктів ЦК України. Законопроектні роботи активізували пошук відповідей на низку питань, пов'язаних з визначенням зразків для створення кодексу, його структури, сутності правових інститутів, змісту його норм та ін.

Але, передусім, мала бути визначена концепція Кодексу, що розробники мали зробити за відсутності вітчизняної цивілістичної доктрини.

Не занурюючись тут у процес формування вітчизняної цивілістичної доктрини, згадаємо лише, що фактично він почався ще тоді, коли України, як держави, ще не існувало. На той час «українські правові доктрини» були адаптацією доктрин імперій, до складу яких входили тоді українські землі: Австро-Угорщини та Російської імперії.

Існує думка, що різниця у наукових підходах на початку була не така вже й велика, оскільки російське правознавство вважало зразком для себе насамперед концепції німецьких учених, а погляди останніх мало чим відрізнялися від поглядів їх австрійських колег[1]. Проте, попри потужний вплив німецької юриспруденції, австрійська цивілістика XVIII – XIX століть мала власну доктрину цивільного права. Вона була сформована у процесі підготовки Загального цивільного кодексу 1811 року (*Allgemeines burgerliches Gesetzbuch – ABGB*), до якого висувалися вимоги, щоби він був логічним, простим за структурою, зі зрозумілими та справедливими нормами, оскільки «основою законів завжди мають бути принципи природної справедливості».[2]

[1] Київська школа цивілістики: до 175-річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 1834–2009 / за ред. чл.-кор. АПрН України Р.А. Майданика. К., 2009. С. 148.

[2] Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2 т. : пер. с нем. М., 1998. Т. 1. С. 243.

Книги, які можуть вас зацікавити

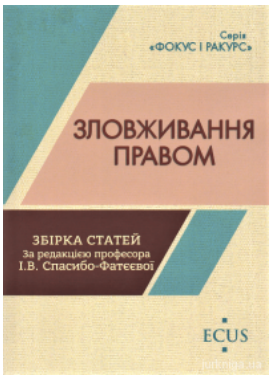

Зловживання правом. Збірка статей

Рекодифікація цивільного законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів

Відродження постконфліктних територій: світовий досвід і Україна

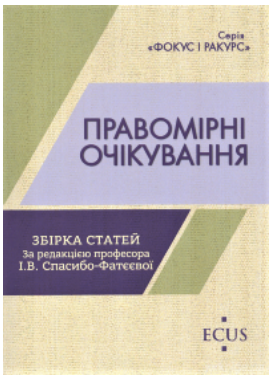

Правомірні очікування. Збірка статей

Конституційно-правовий статус українського народу: доктрина, регламентація, поняття та елементи

Міжнародно-правове регулювання охорони довкілля в Європейському союзі

Перейти до галузі права
Цивільне право та процес

ЮРКНИГА
від теорії до практики

Перейти на сайт →